

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

การพัฒนาทางการเกษตรตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ผ่านมามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการทำการเกษตรเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการพัฒนาเกษตรกรรมแบบที่มุ่งประเด็นทางด้านการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหลักเพื่อการส่งออกโดยมิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้รับความเสียหายอย่างหนัก โดยมีความต้องการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้มีการทำลายพื้นที่ป่าไม้เพื่อการเพาะปลูก ซึ่งเห็นได้จากพื้นที่ป่าไม้ลดลงในปี พ.ศ. 2547 มีจำนวน 104,744,362 ไร่ จากปี พ.ศ. 2543 ที่มีจำนวน 106,319,250 ไร่ (กรมป่าไม้, 2549) และการทำการเกษตรเชิงเดี่ยวยังทำให้เกิดการชะล้างพังทลายพืดพาเอาปริมาณธาตุอาหาร และอินทรีย์วัตถุ ไปจากดิน ในประเทศไทยมีพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องการชะล้างพังทลายของดิน 108.87 ล้านไร่ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2546) และนอกจากนี้การเกษตรแบบเพื่อการค้านี้ยังมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มธาตุอาหารให้กับดินในการเร่งอัตราการเจริญเติบโต และผลผลิตของพืช จึงมีการใช้สารเคมีควบคุมและกำจัดวัชพืช การใช้สารเคมีป้องกันกำจัดโรค แมลง และศัตรูพืชในพื้นที่ทำการเกษตรในปริมาณสูงมาก ก่อให้เกิดสารพิษปนเปื้อนในดิน น้ำ และอากาศเป็นส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพร่างกายของเกษตรกรเอง และยังส่งผลให้ดินที่ใช้ผลิตเกษตรเสื่อมโทรมลงอีกด้วย

นอกจากนั้นการทำเกษตรบนพื้นที่สูงซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ และประชากรบนพื้นที่สูงเกือบทั้งหมดมีอาชีพทำการเกษตร การเกษตรที่สูงแบบดั้งเดิมเป็นการทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยในเขตภูเขาเพื่อการยังชีพแต่ปัจจุบันเศรษฐกิจเป็นแบบเสรีนิยมทำให้มีการปลูกพืชที่เน้นเชิงพาณิชย์มากขึ้น จากการผลิตที่มีการใช้สารเคมีและทรัพยากรธรรมชาติอย่างเข้มข้นส่งผลให้เกิดปัญหาต่างๆ ที่สำคัญของประเทศที่ต้องการได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน ได้แก่ ปัญหาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เช่น การทำเกษตรเชิงพาณิชย์เป็นการพึ่งพิงปัจจัยภายนอกจึงส่งผลต่อต้นทุนการผลิตของเกษตรกรที่เพิ่มสูงขึ้น ปัญหาสุขภาพของเกษตรกรจากการใช้สารเคมี เป็นต้น ปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของประเทศเสื่อมโทรม เช่น ปัญหาสารเคมีตกค้างในดิน น้ำ และอากาศ ปัญหาที่ดินการเกษตรเสื่อมโทรม และหน้าดินถูกชะล้างพังทลายซึ่งส่งผลถึงคุณภาพ และปริมาณของผลผลิต รวมไปถึงมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเป็นต้น

จากผลกระทบที่เกิดการพัฒนาทางด้านการเกษตรดังกล่าวทำให้เกิดระบบการเกษตรทางเลือกใหม่ที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิตของเกษตรกร และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และยังสอดคล้องกับความต้องการการบริโภคอาหารปลอดภัยจากสารพิษอีกด้วย ซึ่งได้แก่ การทำเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) ซึ่งเป็นระบบเกษตรทางเลือกอีกระบบหนึ่งที่ใช้พื้นฐานของหลักการทางนิเวศวิทยามาประยุกต์กับการทำเกษตร โดยมีจุดประสงค์หลักในการทำเกษตรแบบยั่งยืน ให้ผลผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภคและผู้ผลิต และในขณะเดียวกันก็ช่วยอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม โดยใช้หลักการสร้างความหลากหลายทางชีวภาพก่อให้เกิดการผลิตที่เน้นการผสมผสานเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยหมุนเวียนการใช้ทรัพยากรในไร่นาให้เกิดประโยชน์สูงสุด (สุคใจ, 2545) จากหลักการเกษตรอินทรีย์ดังกล่าวทำให้ระบบเกษตรอินทรีย์เป็นที่ยอมรับของประเทศต่างๆ ทั่วโลก รวมถึงประเทศไทยด้วย

สำหรับประเทศไทยนั้นรัฐบาลได้มีการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ให้เป็นวาระแห่งชาติ โดยได้กล่าวไว้ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาลเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 มีนโยบายเกษตรกรรมเกี่ยวกับรัฐบาลจะส่งเสริมการทำเกษตรแบบผสมผสาน เกษตรกรรมทางเลือกและเกษตรอินทรีย์ รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร ชุมชนเกษตรกร และจะผลักดันให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางผลิตสินค้าเกษตรอินทรีย์ และได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2547 ให้กระทรวงเกษตร และสหกรณ์เร่งดำเนินการรณรงค์ ส่งเสริม และแนะนำให้เกษตรกรมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์และส่งเสริมให้เกษตรกรนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2549)

เกษตรกรบนที่สูงในหมู่บ้านห้วยข้าวลิบ บ้านขุนป้วยซึ่งอยู่ในอำเภอแม่วาง และหมู่บ้านเมืองอาง ในอำเภอจอมทอง เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่ประสบปัญหาจากการพัฒนาการเกษตรซึ่งได้แก่ ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมเนื่องจากการใช้สารเคมี และการชะล้างพังทลายของดิน อีกทั้งจากการที่มีประชากรเพิ่มมากขึ้นจึงทำให้ที่ดินทำกินไม่เพียงพอเนื่องจากเกษตรกรมีการทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอยหรือไร่เหล่า จึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำอยู่เสมอ และยังประสบกับปัญหาการใช้ที่ดินอย่างไม่เหมาะสมอีกด้วย จากปัญหาดังกล่าวมูลนิธิโครงการหลวงได้ร่วมกับกรมพัฒนาที่ดิน และเกษตรกรในพื้นที่ ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยได้ร่วมกันส่งเสริมให้เกษตรกรนำระบบเกษตรอินทรีย์เข้ามาใช้ประกอบกับการฟื้นฟูที่ดินการเกษตรโดยการจัดทำระบบอนุรักษ์ดิน และน้ำพร้อมกับการปลูกหญ้าแฝก รวมถึงการปรับปรุงบำรุงดิน และกำจัดศัตรูพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ซึ่งการทำเกษตรแบบอินทรีย์ของเกษตรกรเป็นการสร้างผลกระทบภายนอกทางบวกต่อสังคมส่วนรวม แต่เกษตรกรอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเกษตรนี้เช่น เสียพื้นที่บางส่วนเพื่อในการจัดทำระบบอนุรักษ์ดิน และน้ำ และปลูกหญ้าแฝก หรือผลผลิตที่

ลดลงเมื่อมีการพักแปลงปลูกเพื่อปรับปรุงบำรุงดินไป เป็นต้น ซึ่งผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเกษตรกรนี้ไม่สามารถตีค่าเป็นตัวเงินได้เนื่องจากเป็นสินค้าสิ่งแวดล้อมซึ่งไม่ได้เป็นสินค้าที่ซื้อขายผ่านตลาด ดังนั้นผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงมูลค่าของสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วาง โดยมูลค่าดังกล่าวสามารถนำไปหามูลค่าการสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ที่เกษตรกรยอมรับได้

1.2 วัตถุประสงค์การศึกษา

1. เพื่อทราบการจัดการระบบเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูง รวมถึงปัญหา และอุปสรรค
2. เพื่อทราบความเต็มใจยอมรับ และปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับระบบเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรบนพื้นที่สูง
3. เพื่อทราบมูลค่าหรือระดับการอุดหนุนการทำระบบเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูงที่เกษตรกรยอมรับได้

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษานี้ผู้ศึกษาหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานต่างๆ ในการนำไปเป็นแนวทางในการส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้ให้แก่เกษตรกรในการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประโยชน์ และแก้ไขปัญหาทางการเกษตรได้อย่างถูกต้อง และยั่งยืน

1.4 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษานี้ครอบคลุมพื้นที่เกษตรกรบนพื้นที่สูง จำนวน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านห้วยข้าวลิบ หมู่บ้านขุนปวย ซึ่งอยู่ในเขตตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง และหมู่บ้านเมืองอ่าง อยู่ในตำบลบ้านกลาง อำเภอจอมทอง โดยทั้งสามหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ในการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ (Organic Road) ของมูลนิธิโครงการหลวง ซึ่งมีเป้าหมายให้การเกษตรในพื้นที่เข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ (Organic Farming) ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเพื่อมุ่งหวังให้การผลิตของเกษตรกรบนพื้นที่สูงเป็นมิตรต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อรักษาไว้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ทำการศึกษาความเต็มใจยอมรับของเกษตรกรบนพื้นที่สูงในการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้ทราบถึงต้นทุนในการทำเกษตรอินทรีย์ในระดับต่างๆ ที่เกษตรกรเลือกซึ่งบอกถึงระดับการอุดหนุนที่เกษตรกรยอมรับได้ อีกทั้งยังศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับระดับการอุดหนุนต่างๆ ของเกษตรกร และมูลค่าของระดับการอุดหนุนในการทำเกษตรอินทรีย์บนพื้นที่สูงที่เกษตรกรยอมรับได้อีกด้วย

1.5 นิยามศัพท์

การทำเกษตรอินทรีย์ (Organic Agriculture) หมายถึง การผลิตเกษตรที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งปฏิเสธการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช และปุ๋ยเคมี เพื่อการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินการปลูกพืชหมุนเวียนที่เหมาะสม การจัดการดิน การจัดการน้ำ และอื่นๆ ให้มีความพอเหมาะ ใช้ทรัพยากร (ดิน และน้ำ) ในการทำการเกษตรอย่างคุ้มค่า และเกิดประโยชน์มากที่สุด การรักษาแหล่งน้ำให้สะอาด และการฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ การใช้สารอินทรีย์แทนการใช้มาตรการระบบอนุรักษ์ดิน และน้ำบนพื้นที่ลาดชัน การปรับปรุงบำรุงดินโดยการใช้ปุ๋ยพืชสด และการใช้ระบบการให้น้ำแบบประหยัด เป็นต้น

ความเต็มใจยอมรับ (Willingness to accept) หมายถึง ระดับการอุดหนุนสูงสุดที่เกษตรกรเต็มใจยอมรับในการทำการเกษตรอินทรีย์ในระดับต่างๆ ที่บำรุงรักษา และเกิดผลดีต่อทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้วิเคราะห์ความเต็มใจยอมรับจากการเลือกทางเลือกของเกษตรกรในระดับที่แตกต่างกันออกไป

สถานการณ์ปัจจุบัน (Status quo) หมายถึง สถานการณ์เกี่ยวกับการผลิตเกษตรในปัจจุบันของเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งเป็นทั้งการผลิตดั้งเดิม